

پرسش‌های بنیادین، پاسخ‌های بی‌پایان

مهدی یوسفی

مجموعه کتاب‌های پرسش‌های بنیادین، پاسخ‌های بی‌پایان کتاب‌هایی است که برای آموزش فلسفه به نوجوانان طراحی شده و نگارش یافته است. این مجموعه توسط نشر افق به چاپ خواهد رسید. هر کتاب نویسنده‌ای مستقل دارد اما ساختار و شگردهای ارائه بحث در تمام مجموعه به یک شکل است. نگارش سری اول این مجموعه، در ده جلد به پایان رسیده است و این سری در ماه‌های آینده چاپ و توزیع خواهد شد.

چنان‌که از عنوان این مجموعه بر می‌آید، هر جلد از کتاب حول یک سؤال بنیادین در تاریخ فلسفه به بحث می‌پردازد، سؤال‌هایی که احتمالاً دغدغه‌های اساسی نوجوانان و جوانان علاقه‌مند به مسائل فلسفی را تشکیل می‌دهند. در انتخاب عناوین سری اول تلاش شده، سؤالات

به گونه‌ای انتخاب شوند که هر کدام یکی از حوزه‌های خاص فلسفی (شناخت‌شناسی، زیبایی‌شناسی، فلسفه سیاسی، هستی‌شناسی، فلسفه علم، فلسفه زبان، فلسفه اخلاق و...) را نیز بپوشانند. اما در نهایت هدف کتاب ارائه تصویری جامع و مانع از حوزه مورد بحث نیست بلکه هدف تنها ارائه پاسخ‌های عمده‌ای است که می‌توان به سؤال اصلی کتاب داد. به این دلیل در ابتدای کتاب فصلی برای توضیح سؤال محوری طراحی شده و پس از آن هر فصل از کتاب در واقع شرح یکی از پاسخ‌های بی‌شمار فلسفی به سؤال اول است. به همین دلیل است که این کتاب‌ها دعوی جامعیت ندارند اما به هر حال در هر حوزه به پاسخ‌های عمده و نظرات تعیین‌کننده آن، پرداخته شده است.

این مجموعه اگرچه آموزش فلسفه به نوجوانان را در نظر دارد اما نمی‌توان آن را به‌طور دقیق، کاری در حوزه فلسفه

برای کودکان یا P4C دانست. اساس فلسفه برای کودکان از نظر تاریخی بر این مسئله استوار است که تفکرات فلسفی قواعد و عناصر مشترکی دارند که می‌توان نحوه اندیشیدن در باب آنها را با آموزش‌هایی متناسب با سن گروه‌های سنی مختلف به آنها آموخت و با پرورش قوای فلسفی افراد آنها را برای درک بهتر مباحث پیچیده فلسفی در آینده آماده کرد. این ایده پیش‌فرض‌هایی در خود دارد که در مجموعه مورد بحث وجود ندارند.

فلسفه برای کودکان، به وجود اصول و مهارت‌های مبنایی فلسفی قائل است. این اصول در مکاتب مختلف فلسفی پایداری نسبی دارند و می‌توان آنها را از نظریات فلسفی انتزاع کرد و درستی آنها را مورد وثوق قرار داد و به آموزش آنها پرداخت و یا مهارت‌هایی در اندیشیدن فلسفی موجودند که در حوزه‌های مختلف فلسفی قابل اتکا

هستند. از سوی دیگر فلسفه برای کودکان نگاهی ابزاری به کودکی دارد که نگاهی کاملاً قابل درک است. در واقع از آنجا که فلسفه برای کودکان همواره جایگاه خود را در ارتباط با روانشناسی کودک و آموزش و پرورش تعریف کرده است، نگاهی هنجاری به کودکان دارد و می‌کوشد آنها را به هنجارهای اجتماعی نزدیک کرده یا به موجوداتی در خدمت جامعه بدل کند. قضاوت دربارهٔ این نوع نگاه کار ما نیست، اما برای فهم بهتر تفاوت این سری با برنامهٔ فلسفه برای کودکان لازم است به نگاه جایگزین در این خصوص نیز پرداخته شود.

نگاهی که در ادبیات کودک و نوجوان اهمیت مبنایی دارد، نگاهی است که روسو واضح آن بوده است و در دههٔ شصت قرن بیستم با مباحث متفکرینی چون آریه، وارد مرحله‌ای جدید شده است. در این نگاه کودکی دیگر مرحله‌ای از بلوغ نیست که باید توسط بالغان مدیریت شود، بلکه دنیایی مستقل است که در آن باید کودک را آزاد گذاشت تا بتواند جهان خود را وسیع‌تر کرده و دست به انتخاب بزند. به این دلیل است که ادبیات کودک، از اساس با قصه‌های تعلیمی تفاوت داشته و به عبارتی در تقابل با آن هویت خود را تعیین می‌کند. از آنجا که دست‌اندرکاران سری کتاب‌های پرسش‌های بنیادین، پاسخ‌های بی‌پایان غالباً فعالین حوزهٔ ادبیات کودک بوده‌اند، مبنای کار خود را نیز بر همین تفاوت اساسی بنا نهاده‌اند. در اینجا بحث بر سر ارزشمندی هیچ یک از این دو نگاه نیست اما تفاوت مبنایی و شناختی شرح شده، در بنیان هر یک از این آثار وجود دارد.

به این ترتیب این کتاب‌ها اصلاً در حوزهٔ فلسفه برای کودکان نیستند. دعوی گزاره‌های اثبات شده در فلسفه را ندارند و نمی‌خواهند کودکان و نوجوانان را برای کاری پرورش دهند. هدف اصلی این کتاب‌ها طرح فضاهای جدید و بیان نگرش‌های فلسفی نو و متفاوت به نوجوانان است. برای این کار مؤلفین کوشیده‌اند تا حد ممکن با حفظ سبک و نگاه شخصی خود به معرفی مفصل ایده‌های محدودی از دایرهٔ بی‌شمار ایده‌های فلسفی بزنند. این ایده‌ها در هر فصل شکافته شده و به‌طور مفصل و از جنبه‌های مختلف مورد بحث قرار می‌گیرند تا خواننده بتواند در نهایت به درکی از هر یک از این مکاتب، نظریه‌ها و ایده‌ها دست یابد. طبیعی است که چنان‌که گفته شد، ایده‌ها قابل انتزاع از نظریات کلی فرض نشده‌اند و هر ایده‌ای در متن مکتب، نظریه و یا احیاناً فیلسوفی که آن ایده را به کار می‌گیرد طرح و شرح شده است.

این کتاب‌ها برای انتقال مطلب ساختارها و شگردهای خاصی را به کار گرفته‌اند و با بیانی ساده نوشته شده‌اند. گرچه مراد من از بیان ساده، صرفاً تقلیل و آسان‌سازی نظری نیست، در این مجموعه، مؤلفین دست خود را برای اجرای هر تکنیکی که به فهم مطلب کمک کند باز دیده‌اند و از آنجا که این مجموعه، مجموعه‌ای مصور است، با همکاری تصویرگران

کتاب، استفاده از روایت‌ها و معماها، به کار بردن لحن‌های مختلف و گاه استفادهٔ کاملاً محدود از شخصیت‌پردازی، کوشیده‌اند مباحث را روشن کنند. گرچه تمامی این تکنیک‌ها با در نظر داشتن مخاطبان نوجوان و حتی جوان صورت گرفته و صورت فانتزیک کودکانه ندارد.

در پایان باید اشاره کرد که این مجموعه با توجه به نقصانی تدوین شده است. کتاب‌های آموزشی برای کودکان و نوجوانان غالباً کتاب‌های ترجمه شده هستند. این امر علاوه بر پیامدهای فرهنگی احتمالی فهم و هم‌دلی خواننده و نویسنده را مخدوش می‌کند در این کتاب‌ها نویسندگان از فضاها، مسائل، فرهنگ، جریانات، روایات، ادبیات و تاریخ ایرانی استفاده کرده‌اند تا از این طریق بتوانند به هدف اصلی خود که هم سخنی با مخاطبان بوده نزدیک شوند. و برای تقویت این هم سخنی، نویسندگان این مجموعه (مازیار سمیعی، حسین شیخ‌الاسلامی، نادر صدقی، آیدا میرشاهی و نگارندهٔ این سطور) نیز از میان نسل جوان تر مؤلفان حوزه‌های مختلف علوم انسانی و ادبیات کودک برگزیده شده‌اند. و متن کامل هر یک از این کتاب‌ها، با مشاورهٔ تخصصی یکی از اساتید دانشگاه، که در آن حوزهٔ خاص شهرت داشته، از نظر علمی هدایت و تأیید شده است.

